

Odabir usvojenih oblika imena osoba : međunarodna kataložna načela, knjižnični referentni model i izvori podataka

Ekinović Micak, Elia

Source / Izvornik: **Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 2018, 61, 413 - 433**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.30754/vbh.61.1.607>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:203:894980>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-02-27**

Nacionalna i sveučilišna
knjižnica u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

[National and University Library in Zagreb Repository](#)

**ODABIR USVOJENIH OBLIKA IMENA OSOBA :
MEĐUNARODNA KATALOŽNA NAČELA, KNJIŽNIČNI
REFERENTNI MODEL I IZVORI PODATAKA**

**CHOOSING PREFERRED NAMES FOR PERSONS:
INTERNATIONAL CATALOGUING PRINCIPLES, LIBRARY
REFERENCE MODEL AND SOURCES OF INFORMATION**

Elia Ekinović Micak

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

eekinovic@nsk.hr

UDK / UDC 025.31:004.774.2

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 28. 3. 2018.

Prihvaćeno / Accepted: 8. 6. 2018.

Sažetak

Cilj. Cilj je rada prikazati prijedloge novih odredbi u *Pravilniku za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima* koje se odnose na odabir usvojenog oblika imena osoba u okruženju semantičkog *weba*, temeljene na međunarodnim kataložnim načelima i knjižničnom referentnom modelu, koji uključuju interoperabilnost sa sustavima izvan knjižnične zajednice.

Pristup/metodologija. Na osnovi usporedbe *Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga* te *Izjave o međunarodnim kataložnim načelima, Knjižničnog referentnog modela* i prakse svjetskih knjižnica prikazane u VIAF-u analizira se koje je odredbe potrebno mijenjati i osuvremenjivati u skladu s, prije svega, načelima primjerenosti korisniku, interoperabilnosti i predstavljanja.

Rezultati. U radu se iznose prijedlozi novih odredbi za odabir usvojenog oblika imena osobe s obzirom na izvore podataka, odabir oblika imena (imena u različitim oblicima, višestruki bibliografski identiteti), načine bilježenja i dodatna obilježja. Predlaže se

uporaba hrvatskih imena stranih osoba i način bilježenja transkribiranih i transliteriranih imena.

Ograničenja. Rad se temelji na radnim dokumentima koji u trenutku nastanka ovog teksta nisu sasvim usvojeni, što se odnosi i na terminologiju i definicije pojedinih elemenata.

Originalnost/vrijednost. U radu se prvi put predstavljaju nove odredbe za izradu pristupnica za osobe, koje će se moći koristiti u praktičnom radu.

Ključne riječi: globalno okruženje, interoperabilnost, kataložna pravila, međunarodna kataložna načela, odabir usvojenog oblika imena osobe

Abstract

Purpose. The purpose of this paper is to present the proposed rules of the new cataloguing code governing the choice of preferred names for persons in the global semantic web environment based on the international cataloguing principles and library reference model, which include interoperability with systems outside the library community.

Approach/methodology. Comparing the Code and Manual for Compiling Alphabetical Catalogues, the latest Statement of International Cataloguing Principles, the Library Reference Model and the best practice of the world's leading libraries, the paper analyses which rules need to be changed and updated, primarily in accordance with the principles of convenience of the user, interoperability and representation.

Findings. The paper presents proposals for new rules for the choice of preferred form of name for persons with regard to sources of information, the choice of form of name (names in different forms, multiple bibliographic identities), recording methods, additional elements, etc. The use of Croatian names for foreign persons and the Croatian transcription and transliteration of names is recommended.

Research limitations. The paper is based on working documents which at the time of writing of this text were not fully adopted, including terminology and definitions of some of the elements.

Originality/value. The paper presents for the first time the new rules for the creation of headings for persons, which may be used in practical work.

Keywords: global environment, interoperability, cataloguing rules, international cataloguing principles, choice of preferred form of name for persons

1. Uvod

Novi hrvatski *Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima*¹ temelji se na nacionalnoj kataložnoj tradiciji i praksi te usklađivanju s novim međunarodnim kataložnim načelima, standardima i konceptualnim modelima koji su proizašli iz novoga globalnog konteksta.

Suvremeni globalni tehnološki kontekst nametnuo je i knjižničnoj zajednici pojam interoperabilnosti kao jedno od osnovnih načela koja treba slijediti. Interoperabilnost² u kontekstu knjižničarstva podrazumijeva razmjenu i ponovnu uporabu bibliografskih i autoriziranih podataka unutar knjižnične zajednice i izvan nje, uključujući potrebne alate za njezino provođenje. Razvoj *weba* i interoperabilnost sa sustavima izvan knjižnične zajednice doveli su do socioloških i kulturoloških promjena, koje su, temeljene na tehnološkim promjenama, posljedično dovele i do promjena u očekivanju korisnika knjižnica i promjena u pristupu identifikaciji osoba.

Sve je to utjecalo na razvoj novih knjižničnih modela. Knjižnice više nisu toliko važan izvor podataka, a knjižnični katalozi suvremenom su korisniku samo jedan od mnogih istovremeno dostupnih izvora. U takvom kontekstu knjižnice moraju strukturirati svoje podatke tako da mogu biti dostupni na *webu*, nudeći pritom svoje stručno i organizirano znanje, ali temeljeno na pragmatičnosti kao kriteriju.

Utjecaj ovih promjena potvrđen je već 2009. u IFLA-inoj *Izjavi o međunarodnim kataložnim načelima*, a izdanje *Načela* iz 2016. dodatno ih potvrđuje i učvršćuje. Načela se jednako odnose na bibliografski kao i na normativni nadzor. Novi IFLA-in *Knjižnični referentni model (Library Reference Model)*³ implementirao je opća načela, a kao svoje polazište koriste ih i novi pravilnici za katalogizaciju, npr. *RDA*.⁴ Odredbe novog pravilnika također su utemeljene na općim načelima poput opće uporabe i primjerenosti korisniku, integracije, interoperabilnosti, standardizacije i ujednačenosti itd.⁵

U novom se pravilniku, sukladno referentnim modelima, daje prednost odnosima među podacima, a ne okupljanju podataka, što je rezultat fundamentalno

¹ Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima. [citirano: 2018-03-20]. Dostupno na: <http://nkp.nsk.hr/>.

² Statement of International cataloguing principles / by IFLA Cataloguing Section and IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code. 2016 ed. with minor revisions, 2017. Str. 5–6. [citirano: 2018-03-15]. Dostupno na: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2016-en.pdf.

³ Riva, P.; P. Le Boëuf; M. Žumer. IFLA library reference model: a conceptual model for bibliographic information. [citirano: 2018-03-20]. Dostupno na: <https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifla-lrm-august-2017.pdf>.

⁴ RDA: resource description & acces. [citirano: 2018-03-20]. Dostupno na: <http://www.rdatoolkit.org/>.

⁵ *Usp.* Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima. Nav. dj. [citirano: 2018-03-20]. Dostupno na: http://nkp.nsk.hr/index.php?action=intro_rules&id=25.

novog načina razumijevanja, upravljanja i prikazivanja bibliografskih podataka⁶ koji sada nalazi svoj izraz u novoj strukturi pravilnika. Model temeljen na odnosima sugerira dinamičnost, otvorenost i prilagodljivost, čemu treba prilagoditi i razumijevanje i način rada.

Ta su se polazišta nastojala ugraditi i u odredbe za odabir usvojenih oblika imena osoba u novom pravilniku za opis i pristup građi.

2. Međunarodna kataložna načela

*Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*⁷ u vrijeme svog nastanka temeljio se na tadašnjim međunarodnim dokumentima koji su omogućavali univerzalnu bibliografsku kontrolu i globalnu primjenu. U predgovoru 1. izdanju prvog dijela Pravilnika iz 1970. Eva Verona navodi da se pravila za izbor i oblikovanje odrednica i redalica u mnogim bitnim pitanjima oslanjaju na *Pariška načela* iz 1961. godine.⁸ U predgovoru 2. izdanju iz 1986. objašnjava kako su se pojedini propisi morali mijenjati u odnosu na 1. izdanje jer više ne odgovaraju potrebama suvremenog kataložnog opisa.⁹ *Izjava o međunarodnim kataložnim načelima* iz 2009.¹⁰ zamijenila je *Pariška načela*, da bi već 2016., s manjim izmjenama u 2017., bilo objavljeno revidirano izdanje.¹¹ Ta načela, na jednak način kao i u doba nastanka PPIAK-a, služe kao osnova za izradu novog pravilnika za katalogizaciju i njegove odredbe za izradu pristupnica.¹² U ovom će se radu pokušati izdvojiti ona načela koja su ključna za promjene koje se predlažu s obzirom na suvremenu kataložnu praksu.¹³

Izjava navodi 13 općih načela za izradu kataložnih pravila. Uz devet općih načela iz 2009.¹⁴, izdanje iz 2016. uzima u obzir nove kategorije korisnika i nji-

⁶ *Usp.* Willer, M.; M. Tomić. Kataložna pravila i praksa u zemljama jugoistočne Europe. // Organizacija znanja 14, 4 (2009). [citirano: 2017-11-25]. Dostupno na: http://home.izum.si/cobiss/OZ/2009_4/Html/clanek_07.html.

⁷ Verona, E. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1983–1986. Dio 1: Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. 1986. Dalje u tekstu PPIAK.

⁸ Isto. Str. 7.

⁹ Isto. Str. 5.

¹⁰ *Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima* / prevela Mirna Willer. 2009. [citirano: 2018-03-22]. Dostupno na: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf.

¹¹ Statement of international cataloguing principles. Nav. dj. U trenutku pisanja ovog rada to izdanje još nije objavljeno u hrvatskom prijevodu.

¹² *Usp.* Vukadin, A. Novi pravilnik za katalogizaciju u kontekstu međunarodnih načela i standarda. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 59, 1/2(2006), str. 54. [citirano: 2018-03-21]. Dostupno na: <https://www.hkdruštvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/16>.

¹³ Rad se temelji na međunarodnim kataložnim načelima kako su predstavljena u *Izjavi*, budući da se u trenutku pisanja rada istovremeno radi i na *Pravilniku za opis* koji je podložan stalnim nadopunama i izmjenama i koji će načela možda predstaviti u nešto drukčijem obliku.

¹⁴ *Vidi*: *Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima*. Nav. dj., str. 2.

hovo ponašanje i očekivanja, zatim otvoren pristup podacima i interoperabilnost podataka, te u skladu s tim uvodi četiri nova opća načela¹⁵: interoperabilnost (*interoperability*), otvorenost (*openness*), dostupnost (*accessibility*) i racionalnost (*rationality*). Od 13 načela pobliže će biti predstavljena tri opća načela temeljna za promjene koje se predlažu u pristupu odabiru usvojenih oblika imena: primjerenost korisniku, interoperabilnost i predstavljanje¹⁶, što nikako ne isključuje ostala načela koja je potrebno slijediti u odredbama za izradu pristupnica, u mjeri u kojoj je to moguće, poput načela opće uporabe, točnosti, dostatnosti i nužnosti ili ekonomičnosti.

Primjerenost korisniku

Primjerenost korisniku prvo je i najvažnije kataložno načelo u koje su ugrađena očekivanja korisnika u suvremenom globaliziranom svijetu. Načelo navodi da se opis i izrada nadziranih oblika imena trebaju voditi korisničkim potrebama, pri čemu se korisnikom smatra svatko tko se služi katalogom. To je načelo nadređeno svim ostalim načelima.

Interoperabilnost

Ostalim načelima redosljed nije utvrđen, ali se načelo interoperabilnosti izdvaja kao načelo koje u slučaju sukoba mora biti iznad ostalih načela (osim onog o primjerenosti korisniku). Načelo govori da je potrebno učiniti sve kako bi se osigurala razmjena i ponovna uporaba bibliografskih i autoriziranih podataka u knjižničnoj zajednici i izvan nje, uključujući i potrebne alate za njezino provođenje. Novi pravilnik načelo interoperabilnosti uključuje na razini sadržaja, a ne prikaza podataka, odnosno kao semantičku, a ne sintaktičku interoperabilnost.¹⁷

Predstavljanje

Načelo predstavljanja ističe da se nadzirani oblici imena temelje na opisu kojim se opisuje entitet sam¹⁸, što je polazište za neke promjene koje se predlažu u odnosu na PPIAK, i to kako u pogledu načina bilježenja i odabira usvojenih oblika imena osobe tako i u kontekstu novog pristupa bibliografskom identitetu. Pri odabiru usvojenog oblika imena to se načelo mora poštivati bez obzira na druge oblike imena pronađene u izvorima ili iz nekog razloga prihvatljivije za bibliografsku agenciju.

¹⁵ Statement of international cataloguing principles. Nav. dj., str. 5–6.

¹⁶ U hrvatskom prijevodu *Izjave* iz 2009. načelo *representation* prevedeno je kao *prikazivanje*; ovdje se predlaže i rabi izraz *predstavljanje*; kada se opisuje, entitet sam sebe predstavlja, prije nego prikazuje.

¹⁷ *Usp.* Vukadin, A. Nav. dj., str. 56.

¹⁸ Statement of International cataloguing principles. Nav. dj., str. 5.

Uz opća načela, iz *Izjave* je potrebno istaknuti i načelo vezano uz odabir usvojenog oblika imena¹⁹ prema kojem se pri izboru usvojene pristupnice treba dati prednost „uobičajenom imenu“, odnosno imenu koje dosljedno identificira entitet, bilo u obliku u kojem se pretežno javlja na jedinicama građe ili u obliku koji je općeprihvaćen i preuzet iz općih priručnika i smatra se najprikladnijim za korisnike kataloga. Vrlo je važno naglasiti da je prema *Izjavi* svaka knjižnica odgovorna za izradu svojih autoriziranih podataka te da načela podržavaju uporabu različitih oblika imena i njihov prikaz u obliku, jeziku i pismu najprimjerenijem određenoj bibliografskoj agenciji.

3. Knjižnični referentni model

*Knjižnični referentni model*²⁰ referentni je model visoke konceptualne razine razvijen unutar okvira za modeliranje odnosa među entitetima. Objedinjuje dosadašnje konceptualne modele *FRBR*, *FRAD* i *FRSAD*, a objavljen je u kolovozu 2017. Rad na novom pravilniku odvijao se usporedno s radom na objedinjavaju modela i uključit će njegovu konačnu inačicu kao svoj temelj.²¹

Od entiteta modela (res, djelo, izraz, pojavni oblik, primjerak, agent, nomen, mjesto, vremenski raspon) u ovom se radu govori o entitetu agent, odnosno njegovoj potklasi osoba.

Agent je entitet sposoban za promišljeno djelovanje, kojemu se mogu dodijeliti prava i koji se može smatrati odgovornim za svoja djelovanja te je sposoban za odnose odgovornosti prema djelu, izrazu, pojavnom obliku i jedinici građe. Samo ljudsko biće može biti agent. Njegove su potklase osoba i kolektivni agent, koji obuhvaća obitelj, grupu i korporativno tijelo.

Osoba je individualno ljudsko biće. Odnosi se na stvarne osobe koje žive ili se opravdano pretpostavlja da su živjele. Fiktivne individue (književni likovi, mitološka bića itd.) nisu instance entiteta agent. Osobu je potrebno razlikovati od imena osobe jer jedna osoba može biti identificirana s više imena, odnosno više različitih bibliografskih identiteta.

Nomen je svaki znak ili skup znakova pod kojim je neki entitet poznat, pa tako i osoba.

Ime osobe²² jest riječ ili znak ili skup riječi i/ili znakova i brojki po kojima je osoba poznata. Ime osobe koje je odabrano da dosljedno identificira osobu smatra

¹⁹ Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima. Nav. dj., str. 8.

²⁰ *Library Reference Model* u trenutku pisanja ovog rada nije preveden na hrvatski; terminologija i definicije koje se koriste mogu se javiti u nekom drugom obliku na hrvatskom jeziku kada bude objavljen službeni prijevod.

²¹ *Usp.* Vukadin, A. Nav. dj., str. 57.

²² *Ime osobe, usvojeni oblik imena osobe i varijantni oblik imena osobe* nisu izrazi preuzeti iz LRM-a; u novom pravilniku zamjenjuju dosadašnje izraze *jedinstvena odrednica* (usvojeni oblik

se usvojenim oblikom imena osobe i osnova je za izradu usvojene pristupnice, a ostali oblici imena osobe koji se razlikuju od oblika imena odabranog kao usvojeni oblik smatraju se varijantnim oblicima imena osobe.

Knjižnični referentni model nastao je pod utjecajem razvoja semantičkog *weba* i s namjerom da se knjižnični sustav i njegovi podaci prilagode takvu okruženju. Sam model nije moguće izravno primijeniti u nekom standardu ili informacijskom sustavu, već se on implementira u sustav i koristi se kao osnova za njegovu izradu. Model dopušta prilagodbu, dinamičan je i otvoren. Očekuje se da se knjižnice prilagođavaju modelu, uz mogućnost da model, uz slijeđenje njegove temeljne strukture i glavnih odnosa, prilagođavaju sebi. Kao takav, model je podloga za promjene pri izradi novog pravilnika i pruža mogućnost suvremenog definiranja odnosa prema podacima koji se unose u sustav, u ovom slučaju, kada je riječ o odabiru oblika imena osoba.

Budući da je primjerenost korisniku prvo i najvažnije kataložno načelo koje treba zadovoljiti, potrebno je stvoriti sustav prilagođen suvremenom korisniku, sustav koji će stručno i odgovorno zadovoljiti korisničke postupke²³ i pozicionirati rezultate tih postupaka među ostalim ponuđenim rezultatima unutar knjižničnog sustava i izvan njega kao temelj za moguća daljnja istraživanja.²⁴ Sustav utemeljen na knjižničnom referentnom modelu osigurava suvremenost, interoperabilnost i globalnu uklopljenost, što uključuje i jedinstveno predstavljanje hrvatskih autora u globalnom okruženju.

4. Odabir usvojenog oblika imena osobe

Odgovor na pitanje što želimo od sustava vodi nas do pitanja kako takav sustav ugraditi u pravilnik za opis i pristup građi namijenjen knjižničnoj, arhivskoj i muzejskoj zajednici, i to s knjižničnog aspekta²⁵, odnosno kako primijeniti međunarodna kataložna načela i knjižnični referentni model u odabiru i oblikovanju

imena) i *opća uputnica* (varijantni oblik imena).

²³ Korisnički su postupci prema LRM-u: pronaći, identificirati, odabrati, dobiti, istražiti. Svi su uključeni u Svrhu i ciljeve Pravilnika. *Vidi*: Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima. Nav. dj. [citirano: 2018-03-20]. Dostupno na: http://nkp.nsk.hr/index.php?action=intro_rules&id=24.

²⁴ Korisnički postupak *istražiti* izdvaja se od ostalih jer koristi odnose među entitetima da bi ih smjestio u kontekst, a rezultat istraživanja može voditi prema novim postupcima istraživanja. *Vidi*: Riva, P; P. Le Bœuf; M. Žumer. Nav. dj., str. 15.

²⁵ Prijedlozi izneseni u ovom radu nastali su na temelju radnih dokumenata Radne grupe za normativni nadzor NSK, koja je sudjelovala u izradi novog pravilnika. U trenutku nastanka ovog rada dokumenti nisu do kraja raspravljeni i prihvaćeni, pa je moguće da ne budu usvojeni u tom obliku. Isto vrijedi i za upotrijebljenu terminologiju. Također, u njim nisu uključeni konceptualni modeli drugih zajednica.

usvojenih oblika imena osoba hrvatskih autora i kako preuzimati i/ili oblikovati usvojene oblike imena osoba stranih autora.

Odredbе u novom pravilniku koncipirane su od općih prema pojedinačnima, pri čemu se odredbe koje se odnose na hrvatske i strane autore ne odvajaju, osim u odredbama u kojima je potrebno postići funkcionalnu granularnost.²⁶ Odredbe za izradu i odabir oblika imena osoba grupiraju se i oblikuju prema određenim zajedničkim parametrima koje treba zadovoljiti u opsegu koji je moguće postići²⁷, jednako za već poznata imena koja se javljaju u mnogim izvorima podataka kao i za ona koja se javljaju prvi put.

Međunarodna katalogna načela zalažu se za to da svaka zemlja bude odgovorna za oblike imena svojih autora. Pri identificiranju i preuzimanju imena osoba pretpostavka je da su bibliografske agencije zadužene za normiranje normirale i jedinstveno identificirale imena na jezicima i u oblicima koji se odnose na određene osobe i kao takve treba ih poštivati pri preuzimanju usvojenog oblika. O oblicima imena koji se ne preuzimaju bit će posebno riječi.

Osim za odabir već normiranih oblika imena, potrebno je osigurati i metodologiju za odabir oblika imena koja nisu poznata, odnosno za koja ne postoje pouzdani izvori.²⁸ Primjenjujući zajedničke parametre, izvore podataka, odabir oblika, pismo, jezik i način bilježenja, i za takva je imena moguće odabrati i izraditi usvojeni oblik imena, u opsegu koji je moguće postići.

Izvori podataka

Izvori podataka za usvojeni oblik imena osobe biraju se prema određenom redoslijedu:

1. izvor podataka s prednošću u jedinici građe povezanoj s entitetom
2. drugi izvori podataka u jedinici građe povezanoj s entitetom i
3. ostali pouzdani izvori podataka.

Taj je redoslijed važan za manje poznata imena ili za ona koja se javljaju prvi put. Pri odabiru izvora podataka treba imati na umu i ostale odredbe za odabir usvojenog oblika imena, osobito kod već općepoznatih i priznatih imena zabilježenih u mnogim izvorima podataka, gdje izvori podataka izvan jedinice građe mogu imati prednost pred jedinicom građe.

²⁶ *Vidi*: Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima. Nav. dj. [citirano: 2018-03-22]. Dostupno na: http://nkp.nsk.hr/index.php?action=intro_rules&id=25.

²⁷ *Usp.* Statement of international cataloguing principles. Nav. dj., str. 5.

²⁸ Pouzdane izvore navodi Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima. Nav. dj. [citirano: 2018-03-22]. Dostupno na: http://nkp.nsk.hr/index.php?action=intro_rules&id=39.

Odabir oblika

Usvojeni oblik imena osobe odabire se određenim redoslijedom:

1. ime po kojem je osoba općenito poznata
2. ime ili oblik imena koji se najčešće javlja u jedinicama građe povezanim s osobom i
3. ime ili oblik imena po kojem je osoba općepoznata u drugim izvorima podataka.

Načelo primjerenosti korisniku izravno je uključeno u odredbu o redoslijedu odabira, a u odredbe o odabiru oblika ugrađena su i načela za izradu i odabir pristupnica prema kojima se odabrani oblik mora temeljiti na imenu koje će dosljedno identificirati entitet, bez obzira na to je li u pitanju oblik koji se najčešće javlja na jedinicama građe ili je to ime preuzeto iz drugih izvora podataka i najprikladnije korisnicima kataloga. Ako se ime osobe javlja u više oblika, sukladno *Izjavi*²⁹, prednost se daje uobičajenom ispred službenog imena, a za sve se oblike imena koji nisu odabrani kao usvojeni izrađuju varijantni oblici.

Opći su propisi za jedinstvenu odrednicu za imena zabilježena izvorno latiničnom u PPIAK-u (čl. 85/2)³⁰ podudarni: uzima se ime po kojem je autor općenito poznat, odnosno ime ili oblik imena kojim se autor najčešće identificira u jedinicama građe na izvornom jeziku ili se uzima ime iz priznatih priručnika koje je ušlo u opću uporabu.

Pismo

Pismo usvojenog oblika imena je latinica. Latinična slova preuzimaju se u obliku u kojem se javljaju na jedinici građe i ostalim izvorima podataka. Nelatinična pisma u usvojenim se oblicima imena transliteriraju ili transkribiraju.

I prema PPIAK-u izvorno nelatinična pisma transliteriraju se ili preuzimaju u transkribiranom obliku, dok PPIAK, kao jugoslavenski pravilnik, propisuje i postupanje s oblicima imena u katalozima na ćirilici.³¹

Jezik

Ako se ime osobe javlja u različitim jezičnim oblicima, odabire se oblik na jeziku koji odgovara većini jedinica građe. Ako se ta odredba ne može primijeniti, odabire se oblik koji je najprihvatljiviji većini korisnika.

PPIAK za imena osoba iz starog i srednjeg vijeka te za neka imena neeurop-skog tipa, uz imena na izvornim jezicima, propisuje i odabir imena u obliku na latinskom jeziku.

²⁹ Statement of International cataloguing principles. Nav. dj., str. 8.

³⁰ Verona, E. Nav. dj., str. 147.

³¹ Isto, str. 147–148.

Način bilježenja

Način bilježenja imena osoba izvorno na latiničnom pismu ovisi o njihovu preuzimanju iz pouzdanih izvora (npr. bibliografskih agencija koje su ta imena već normirale) ili iz jedinica građe, odnosno ostalih pouzdanih izvora ako ime nije pronađeno ili se javlja prvi put. Višečlana strana prezimena bilježe se prema *Names of persons*.³² Strana imena koja se javljaju i u hrvatskim oblicima i imena zabilježena na pismima koja nisu latinična izdvojena su u posebnim odredbama i bit će opisana kasnije.

Odredbe koje se odnose na način bilježenja, a dosad nisu bile obuhvaćene PPIAK-om, odnose se na bilježenje velikih i malih slova i ostalih znakova i brojki u imenima te razmake i interpunkciju u inicijalima i akronimima koji se prenose u obliku u kojem se predstavlja entitet sam, a ime osobe koje se u jedinicama građe javlja samo u starom pravopisnom obliku u takvu se obliku i bilježi kao usvojeno.

5. Promjene u odabiru usvojenog oblika imena

Nužne promjene u odabiru usvojenog oblika imena koje se predlažu u odnosu na PPIAK proizašle su prvenstveno iz novih pristupa očekivanju korisnika te ostalih međunarodnih načela i ostvarive su unutar okvira knjižničnog referentnog modela. U ovom se radu predstavljaju samo veće promjene koje se predlažu u novom pravilniku.³³

5.1. Ime osobe javlja se u različitim oblicima (skraćeno ime, inicijal/i)

Prema čl. 99/6 PPIAK-a imena osoba koja se u jedinicama građe javljaju navedena inicijalima u usvojenom se obliku ispisuju u potpunom obliku.³⁴ Prijedlog nove odredbe temelji se na različitim mogućnostima predstavljanja i odabira usvojenog oblika imena: ako se ime osobe javlja u različitim oblicima (skraćeno ime, inicijal/i), kao usvojeni oblik odabire se najpoznatiji ili najčešći oblik ili oblik pod kojim osoba želi biti predstavljena, a ne nužno potpuni oblik. Odredba vrijedi za izradu usvojenog oblika imena osobe, kao i kod preuzimanja već usvojenih oblika iz ostalih pouzdanih izvora podataka. Novim pristupom postiže se veća ujednačenost i semantička interoperabilnost s drugim katalozima i izvorima podataka, rezultat je primjereniji očekivanju korisnika, a osoba je predstavljena u željenom obliku imena. Odabirom određenog oblika imena kao usvojenog, a svih

³² Names of persons. [citirano: 2018-03-21]. Dostupno na: <https://www.ifla.org/node/4953>.

³³ U ovom se radu prvi put predstavljaju odredbe novog pravilnika koje se odnose na odabir usvojenog oblika imena osoba koje se, s obzirom na temu skupa na kojem je izlaganje održano, prije svega tiču dostupnosti podataka u internetskom okruženju; rad se fokusira na predstavljanje promjena, a ne na prikaz postojećeg stanja i usporedbu s njim ili na odredbe koje ostaju iste.

³⁴ Verona, E. Nav. dj., str. 188.

ostalnih oblika imena kao varijantnih, odnosno kreiranjem odredbi za odabir usvojenih oblika imena osoba, izražava se politika kataloga i odnos prema korisniku i drugim izvorima podataka, knjižničnim i vanknjižničnim. Usvojeni oblik imena trebao bi, u što je većoj mjeri moguće, biti onaj kojemu će korisnik najlakše i najvjerojatnije prvo pristupiti u bilo kojem suvremenom izvoru podataka.

Primjer za ilustraciju potrebne promjene kojom bi se postigla veća ujednačenost i interoperabilnost hrvatskih kataloga s drugim katalozima u svijetu jest primjer britanske spisateljice *J. K. Rowling*. Kao baza pretraživanja u ovom je radu odabran VIAF. VIAF je Virtualna međunarodna normativna baza (*Virtual International Authority File*)³⁵ koja omogućuje globalnu identifikaciju autora kroz povezanost bibliografskih i autoriziranih podataka knjižnica članica virtualne baze.³⁶ Kao takva, ta je baza idealno mjesto za prikaz odnosa među različitim pravilima za oblikovanje usvojenih oblika imena osoba danas u svijetu, budući da predmet ovog rada nije tumačenje različitih pravila pojedinačnih nacionalnih i drugih knjižnica, već njihova interoperabilnost.

U početku karijere *J. K. Rowling* sama je inzistirala na predstavljanju svog imena u obliku inicijala. U VIAF-u³⁷ je vidljivo da je većina svjetskih kataloga taj oblik odabrala kao usvojeni, a oblik imena izrađen u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu odskače od većine ostalih oblika. U trenutku pretraživanja 28 svjetskih knjižničnih kataloga na različitim jezicima kao usvojeni oblik imena odabralo je oblik *Rowling, J. K.*, a tom je obliku imena dodijeljen i ISNI.³⁸ Dva kataloga uz inicijale navode i puno ime, dok samo zapisi iz NSK-a i SUDOC-a kao usvojeni oblik imena imaju *Rowling, Joanne Kathleen*.

Pretraživanjem bibliografske baze NSK-a pronađeno je 110 jedinica građe vezanih uz usvojeni oblik imena *Rowling, Joanne Kathleen*. Analizom tih jedinica utvrđeno je da se ni u jednoj jedinici u izvoru podatka s prednošću ne javlja puni oblik imena, u osam jedinica naveden je oblik *Joanne K. Rowling*, dok je 90 jedinica građe objavljeno s oblikom *J. K. Rowling*. Ostalih 12 jedinica građe objavljeno je pod nekim od pseudonima autorice, također objedinjenih pod oblikom *Rowling, Joanne Kathleen*.

³⁵ VIAF [citirano: 2018-03-24]. Dostupno na: <http://viaf.org/>.

³⁶ *Vidi*: Getliher, D.; A. Knežević-Cerovski. Međunarodni standardni broj imena (ISNI) u kontekstu normativnog nadzora. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1/3(2014), str. 40. Dostupno i na: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/111/106> [citirano: 2017-11-20].

³⁷ VIAF. Nav. dj. Svim primjerima pretraživanja u VIAF-u u ovom se radu pristupa kroz poveznice koje se nalaze u bilješkama pod tekstom i potrebno ih je pogledati kao ilustraciju primjera; prenošenjem slika zaslona s VIAF-a u tekst ne dobivaju se dovoljno dobro vidljivi i čitljivi rezultati.

³⁸ ISNI (International Standard Name Identifier) je međunarodni standardni identifikator imena koji služi za jedinstvenu identifikaciju javnih identiteta. *Vidi*: Getliher, D.; A. Knežević-Cerovski. Nav. dj., str. 40.

Kada se na rezultate pretraživanja u bibliografskoj bazi NSK-a primijene no-vopredložene odredbe, vidi se da se usvojeni oblik imena ne nalazi ni u jednom izvoru podataka s prednošću u jedinicama građe povezanim s osobom, da nije odabrano ime po kojem je osoba općenito poznata i želi biti predstavljena. Napuštanjem čl. 98 PPIAK-a prema kojem je izrađen potpuni oblik imena *Rowling, Joanne Kathleen* i usvajanjem odredbi utemeljenih na suvremenim međunarodnim kataložnim načelima prema kojima se kao usvojeni ne odabire nužno naj-potpuniji, već najpoznatiji ili najčešći oblik (**što propisuje i čl. 85 PPIAK-a**³⁹) ili oblik pod kojim osoba želi biti predstavljena, oblici imena u hrvatskim katalozima ujednačili bi se s oblicima imena u većini suvremenih svjetskih kataloga.

Čl. 91/2 PPIAK-a propisuje obvezno bilježenje potpunog oblika atributa ili epiteta koji se javlja uz prezime i smatra se njegovim neodvojivim dijelom i kada se na jedinicama građe nalazi u skraćenom obliku.⁴⁰ I u tom se pravilu inzistira na ujednačenom bilježenju imena koja se mogu javiti u različitim oblicima. Prijedlog je nove odredbe da se kao usvojeni oblik imena odabere oblik pod kojim je osoba predstavljena u jedinicama građe i ostalim pouzdanim izvorima podataka.

Prikazani primjeri odnose se na stalni atribut *Mc*, odnosno *Mac* u imenima au-tora *Cormaca McCarthya* i *Neila MacCormicka*. U usvojenim oblicima njihovih imena u svjetskim se katalozima različito bilježi stalni atribut, dok su u NSK-u oba imena usvojena u potpunom obliku.

Prema rezultatima iz VIAF-a vidi se da je 27 kataloga i baza podataka usvojilo oblik imena *McCarthy, Cormac*⁴¹ (dodijeljen mu je i ISNI), a oblik imena izrađen u NSK-u, *MacCarthy, Cormac*, usvojen je samo još u portugalskoj nacionalnoj knjižnici. U katalogu NSK-a taj je autor zastupljen s 12 jedinica građe i u svima je u izvoru podatka s prednošću zabilježen skraćeni oblik.

Rezultati pretraživanja imena *MacCormick, Neil*⁴² pokazuju da je usvojen pot-pun oblik atributa *Mac* u svim katalozima (dodijeljen mu je i ISNI) osim jednog. Oblik usvojen u NSK-u, *MacCormick, Donald Neil*, razlikuje se od svih ostalih usvojenih oblika. Prezime jest zabilježeno s atributom u potpunom obliku, ali se u usvojenom obliku imena navodi i drugo autorovo osobno ime, koje svi ostali katalozi odabiru kao varijantni oblik imena. Autor je u katalogu NSK-a zastupljen s dvije jedinice građe i ni u jednoj se ne javljaju dva osobna imena, već je takav oblik preuzet kao usvojen iz njegova varijantnog oblika iz Kongresne knjižnice jer se smatrao potpunijim imenom.

Kada se na rezultate pretraživanja u bibliografskoj bazi NSK-a primijene no-vopredložene odredbe, vidljivo je da se usvojeni oblici imena u NSK-u ne nalaze

³⁹ Verona, E. Nav. dj., str. 147.

⁴⁰ Isto, str. 160.

⁴¹ VIAF. Nav. dj.

⁴² Isto.

ni u jednom izvoru podataka s prednošću u jedinicama građe te da nisu odabrana imena po kojima su osobe općenito poznate i kojima se same predstavljaju. Napuštanjem člana 91/2 oblici imena u hrvatskim katalozima ujednačili bi se s oblicima imena u većini suvremenih svjetskih kataloga.

5.2. Višestruki identiteti

PPIAK u čl. 96⁴³ dopušta uporabu višestrukih identiteta jedne osobe samo ako se osoba služi pravim imenom u jednoj vrsti stvaralačkog rada, a pseudonimom u drugoj. U svim ostalim slučajevima samo se pravo ime ili samo pseudonim odabire kao usvojeni oblik imena, a ostali oblici kao varijantni.

U knjižničnom modelu koji se temelji na odnosima, a ne na okupljanju⁴⁴, takav pristup moguće je proširiti, dinimizirati i prilagoditi suvremenim potrebama, odnosno istu je osobu moguće predstaviti kroz više identiteta i u istoj vrsti stvaralačkog rada. Iz novih kataložnih pravilnika baziranih na referentnim modelima, kao što je naprimjer RDA, i iz kataloga koji ih koriste moguće je vidjeti da su se opseg i raširenost shvaćanja identiteta umnogome proširili, prije svega među samim autorima koji biraju kako će biti predstavljeni – kroz jedan ili više identiteta. Svaki je identitet moguće vezati uz odgovarajući usvojeni oblik imena, a svi se usvojeni oblici stavljaju u međusobne odnose.

Složenost problema pristupa višestrukim identitetima izložila je A. Horvat⁴⁵, među ostalim navodeći kako su knjižnice iz SAD-a i Australije još 80-ih godina 20. stoljeća tražile izmjenu pravila prema kojem je potrebno odabrati samo jedan oblik imena kao usvojeni oblik za osobe koje su objavljivale pod različitim pseudonimima i imenima.

I u hrvatskoj se knjižničnoj zajednici razmišlja o novom pristupu višestrukim identitetima, pa se tako Nela Mrzljak i Dijana Polanski u svom radu⁴⁶ bave bibliografskim identitetima pojedinaca koji su nastali uporabom više imena i zaključuju da je jedan od mogućih pristupa višestrukim identitetima to da svaki pseudonim dobije zaseban bibliografski identitet.

Prema modelu potrebno je razlikovati osobu, koja je definirana kao individualno ljudsko biće, od imena osobe koje se sastoji od riječi ili znakova ili skupa riječi i/ili znakova i brojki po kojima je osoba poznata. Jedna se osoba može iden-

⁴³ Verona, E. Nav. dj., str. 182–185.

⁴⁴ *Usp.* Vukadin, A. Nav. dj., str. 64.

⁴⁵ Horvat, A. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka: Naklada Benja, 1995. Str. 83.

⁴⁶ Polanski, D. ; N. Mrzljak. Bibliografski identiteti pojedinaca nastali uporabom više imena: heteronimi, egzonimi (ksenonimi), endonimi (autonimi). // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 59, 1/2(2016), str. 229.

Dostupno i na: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/23> [citirano: 2018-03-20].

tificirati pomoću više različitih imena, odnosno bibliografskih identiteta. Smatra se da osoba ima više od jednog identiteta ako koristi jedan ili više pseudonima (uključujući zajedničke pseudonime) te ako se služi pravim imenom i jednim pseudonom ili više njih. Bibliografski identitet nije isto što i varijantni oblik imena; osoba se može identificirati različitim oblicima istog imena (od kojih je jedno odabrano kao usvojeni oblik, a ostali su varijantni) ili različitim imenima gdje je jedna osoba predstavljena pomoću više usvojenih oblika imena.

Takav pristup bibliografskom identitetu moguće je primijeniti kroz knjižnični referentni model u opsegu koji odgovara određenoj bibliografskoj agenciji. U skladu s tim predlaže se osuvremenjivanje pristupa pseudonimima u opsegu koji bi odgovarao i hrvatskim autorima ako žele biti predstavljeni različitim identitetima, bez obzira na vrstu stvaralačkog rada, ali i na preuzimanje različitih bibliografskih identiteta stranih autora.

Naprimjer u normativnoj bazi NSK-a izrađena su dva zapisa za usvojene oblike imena *Furtinger*, *Zvonimir i Radovanović*, *Stanko* koji objavljuju pod zajedničkim pseudonom *Rager*, *Stan*. Taj je oblik varijantni za svakog od dvojice autora. Prema prihvaćenoj promjeni postojala bi tri bibliografska identiteta za dvije osobe, usvojeni oblik imena *Rager*, *Stan* za zajednički pseudonim, koji bi se kao takav stavio u odnos sa svakim od usvojenih oblika imena dvojice autora koji djeluju pod zajedničkim pseudonom.

5.3. Osobno obilježje kao obvezan dio imena osobe

Prema PPIAK-u, čl. 101⁴⁷, osobno se obilježje koristi samo kao razlikovno za osobe istih imena, i to kao jezični izraz za zvanje ili zanimanje na jeziku kojim se služi bibliografska agencija, a godine rođenja i smrti navode se tek kao drugo razlikovno obilježje. Osobna obilježja ne koriste se općenito za dodatnu identifikaciju bilo kojeg autora koji nema imenjaka.

Novi pravilnik predlaže odredbu prema kojoj bi osobno obilježje godine rođenja i/ili smrti trebalo bilježiti kao obvezni element usvojenog oblika imena osobe kada je takav podatak moguće utvrditi i prikazati, a ne samo kao razlikovno obilježje za osobe istih imena. Obveznim navođenjem godina kao osobnog obilježja u usvojenom obliku imena osobe postiže se bolja semantička interoperabilnost s ostalim sustavima jer godina iskazana kroz brojke omogućuje lakšu razmjenu autoriziranih podataka, postiže se veće razumijevanje na općoj razini s drugim bazama podataka i olakšava identifikacija osoba u drugim bazama podataka i pri dodjeljivanju ISNI-a, što je važan način uklapanja hrvatskih autora u globalno okruženje. Većina svjetskih kataloga navodi godine kao dio imena osobe, što je vidljivo u VIAF-u.

⁴⁷ Verona, E. Nav. dj., str. 191.

Zanimanje i druga razlikovna obilježja i dalje bi se navodila kao razlikovni elementi, dakle obvezni samo za razlikovanje dviju ili više osoba istog imena i istih godina ili kada je nemoguće utvrditi godine kao razlikovno obilježje.

5.4. Hrvatska imena stranih osoba

U pravilu koje se odnosi na jedinstvene odrednice u čl. 85⁴⁸ PPIAK-a kaže se da se kao usvojeni oblik imena osobe uzima ime po kojem je osoba općenito poznata, odnosno oblik po kojem se najčešće identificira u jedinicama građe na izvornom jeziku, a posebno se ističe da se za starije autore preuzima oblik imena koji je ušao u opću uporabu iz drugih relevantnih izvora podataka. Pravila za imena autora starog i srednjeg vijeka izuzimaju se i u čl. 102, točka 1⁴⁹ propisuje se da se takva imena pišu u skladu s posebno izvedenim pravilima navedenima u čl. 103–110.⁵⁰ Usvojeni oblik starogrčkih i starorimskih imena tako treba preuzimati iz općepriznatih priručnika, a varijantni se oblik imena izražuje za hrvatski oblik imena ako je taj oblik u nakladničkoj djelatnosti ušao u opću uporabu. Prema čl. 103 tako je naprimjer *Aeschylus* usvojeni, a *Eshil* varijantni oblik imena, a prema čl. 104 usvojeni oblik imena je *Caesar*, *Caius Iulius*, dok je *Cezar*, *Gaj Julije* varijantni oblik. Na isti se način postupa i s imenima uglednika⁵¹, svjetovnih i crkvenih, te s imenima svetaca. Oblici imena koji su prilagođeni hrvatskom jeziku smatraju se varijantnim oblicima imena. Naprimjer prema čl. 131, koji propisuje latinski oblik imena papa kao usvojeni, *Franciscus*, *papa* usvojeni je, a *Franjo*, *papa* varijantni oblik. Čl. 133 propisuje oblik *Franciscus Assisiensis*, *sanctus* kao usvojeni, a *Franjo Asiški*, *sveti* kao varijantni oblik imena sveca.

Takav pristup odabiru usvojenih oblika imena predstavlja odraz vremena i potreba korisnika u vrijeme nastanka tih odredbi, a ne današnjih korisnika. Suvremeni općepriznati priručnici na hrvatskom jeziku, tiskani i *online*, služe se oblicima imena prilagođenima hrvatskom jeziku, odnosno hrvatskim imenima stranih osoba. Tako su naprimjer u *Proleksis enciklopediji online* natuknice za spomenute osobe izrađene pod imenima *Eshil* i *Cezar*, *Gaj Julije*.

Važeći hrvatski pravopisi⁵² definiraju pojam i određuju pravila bilježenja takvih imena. Prema *Hrvatskom pravopisu* Matice hrvatske⁵³ „hrvatskim imenom

⁴⁸ Isto, str. 147.

⁴⁹ Isto, str. 192.

⁵⁰ Isto, str. 192–196.

⁵¹ Isto, str. 207–212.

⁵² *Hrvatski pravopis* koji je 2007. objavila Matica hrvatska i *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1. internetsko izd. iz 2013., važeći su pravopisi koji se preporučuju za uporabu pri transliteraciji i transkripciji imena.

⁵³ Badurina, L.; I. Marković; K. Mićanović. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska, 2007. Str. 208.

smatra se ime koje je ili izvorno hrvatsko ili je hrvatski ekvivalent stranog imena, ili je hrvatski prijevod riječi u sastavu stranog imena, ili je ime koje se tradicionalno rabi u transkribiranom i tvorbeno prilagođenu obliku.⁵⁴ Prema tom se pravopisu stranim imenima ne smatraju imena mnogih poznatih povijesnih osoba (biblijskih osoba i likova, mislilaca, svetaca, svjetovnih i crkvenih vladara itd., npr. *Isus Krist, Ivan Pavao II., Sv. Franjo Asiški*), a hrvatski se ekvivalent stranog imena koristi i za neke suvremenike, poput imena papa i članova kraljevskih obitelji. *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje⁵⁴ navodi da se hrvatskom jeziku prilagođavaju osobna imena pojedinih svjetovnih i duhovnih uglednika te povijesnih osoba (npr. *Ivana Orleanska, papa Franjo, car Franjo Josip*) te osobna imena iz klasičnih jezika (npr. *Ahilej, Aristotel, Gaj Julije Cezar, Medeja*). Starogrčka i latinska imena prema pravopisu pišu se u transkribiranome⁵⁵ obliku i podliježu morfološkim prilagodbama, pa se tako *Ἀχιλλεύς* transkribira kao *Ahilej*, *Οἰδίων* kao *Edip*, *Caesar* kao *Cezar*, *Catullus* kao *Katul* i tako dalje.

Većina svjetskih kataloga oblike imena povijesnih osoba, svjetovnih i duhovnih uglednika te imena iz starogrčkog i latinskog jezika prilagođava sebi i svojim korisnicima, što je vidljivo u VIAF-u.

Na primjeru pretraživanja starogrčkog autora *Ezopa*⁵⁶ vidljivo je da se njegovo ime javlja u mnogo više različitih oblika nego kod suvremenih autora čija se imena izvorno bilježe latinicom. U tridesetak kataloga uključenih u VIAF Ezopovo ime javlja se u više od deset oblika (npr. *Æsop, Ésope, Aesopus, Esopo, Aesop, Isop, Aisōpos, Aisopos, Ezop, Ēzops*) koji su uglavnom okupljeni oko jezika kojim se služe pojedine knjižnice. Tako naprimjer oblik *Æsop* uglavnom koriste knjižnice na engleskom jeziku, *Ésope* na francuskom, *Aesopus* (oblik usvojen i u NSK-u) na njemačkom i nizozemskom, dok oblik imena *Ezop* imaju kao usvojen češka i poljska nacionalna knjižnica.

Drugi je primjer *papa Franjo*⁵⁷, čije se ime javlja u još više različitih usvojenih oblika i gdje gotovo svaki katalog ima usvojen drukčiji oblik imena (naprimjer *François, pape, Francis, Pope, Franziskus Papst, Franczisek, (papiež), Francisco, Papa; Francesc, papa; Frans I pave, Franciscus PP; František, papež* itd.). Tamo gdje se isti oblik javlja u nekoliko kataloga i opet se okuplja oko istog jezika, naprimjer *François, pape* u katalogima koji se služe francuskim ili *Francis, Pope* u katalogima na engleskom jeziku.

Odabir hrvatskih imena stranih osoba kao usvojenog oblika imena velika je promjena u odnosu na odredbe iz dosadašnjeg pravilnika.

⁵⁴ Hrvatski pravopis. [citirano: 2018-03-20]. Dostupno na: <http://pravopis.hr/pravilo/pisanje-imenam/47/>.

⁵⁵ Transkripcija je postupak zamjene znakova jednoga pismovnog sustava znakovima drugoga pismovnog sustava pri kojem se nužno vodi računa o izgovoru.

⁵⁶ VIAF. Nav. dj.

⁵⁷ Isto.

Kada se primijene predložene odredbe o izvoru podataka za odabir usvojenog oblika imena, hrvatska imena stranih osoba, u odnosu na oblike propisane PPIAK-om, prevladavaju u svim jedinicama građe i u svim ostalim izvorima podataka na hrvatskom jeziku. Naprimjer u bibliografskoj bazi NSK-a nijedna jedinica građe objavljena u Hrvatskoj i na hrvatskom jeziku ne sadrži oblik imena *Aesopus* u izvorima podataka s prednošću, kako je izrađen usvojeni oblik tog imena. Relevantni izvori podataka kojima se služe korisnici na hrvatskom jeziku poput *Proleksis enciklopedije online*⁵⁸ i *Hrvatske enciklopedije*⁵⁹ imaju natuknicu *Ezop*.

Primjena načela primjerenosti korisniku te prihvaćanje ostalih IFLA-inih kataložnih načela koja se zalažu za uporabu različitih oblika imena i njihov prikaz u obliku, jeziku i pismu najprimjerenijem određenoj knjižnici i njezinim korisnicima pozicionira hrvatsku knjižničnu zajednicu sa svojim oblicima imena u globalni kontekst. Izvorni oblik imena trebao bi se bilježiti kao varijantni (posebno je pitanje po kojoj transliteracijskoj shemi), a odabirom hrvatskih imena stranih osoba kao usvojenih oblika politika kataloga snažno se okreće prema korisniku i suvremenoj kataložnoj praksi, dok se oblik imena ujednačava s ostalim izvorima podataka na hrvatskom jeziku u tiskanim i *online* izvorima podataka.

5.5. Transliteracija i transkripcija

Pismo našeg kataložnog opisa jest latinica. Latinična slova preuzimaju se u obliku u kojem se javljaju na jedinici građe i ostalim izvorima podataka. Nelatinična pisma koja se javljaju na jedinici građe u usvojenim se oblicima imena transliteriraju⁶⁰ ili transkribiraju. Transliteracija i transkripcija bitno utječu na oblik i odabir usvojenog oblika imena. Za oblike imena koja nisu zabilježena latinicom potrebno je odlučiti koji oblik imena odabrati, oblik koji je već usvojila neka velika bibliografska agencija (npr. Kongresna knjižnica)⁶¹ ili svoj oblik izrađen prema vlastitim pravilima za transliteraciju i transkripciju.

Međunarodna kataložna načela⁶² kažu da pri uporabi transliteracije treba slijediti međunarodnu normu za prevođenje pisma. Hrvatski pravopisi nemaju jedinstveno rješenje: način pisanja⁶³ stranih imena ovisi o pismu kojim je ime izvorno

⁵⁸ Proleksis enciklopedija online. [citirano: 2018-03-20]. Dostupno na: <http://proleksis.lzmk.hr/20292/>.

⁵⁹ Hrvatska enciklopedija. [citirano: 2018-03-20]. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18783>.

⁶⁰ Transliteracija je prikazivanje znakova jednog slovnog pismovnog sustava znakovima drugog slovnog pismovnog sustava bez obzira na izgovor. *Vidi*: Hrvatski pravopis. Nav. dj.

⁶¹ PPIAK u čl. 111 za imena neeuropskog tipa koja izvorno nisu pisana latinicom ni ćirilicom propisuje preuzimanje oblika imena iz Kongresne knjižnice.

⁶² Statement of International cataloguing principles. Nav. dj., str. 8 [citirano: 2018-03-22].

⁶³ Hrvatski pravopis. Nav. dj.

napisano, vremenu preuzimanja imena, stupnju poznatosti i udomaćenosti u hrvatskome jeziku te jeziku posredniku. Stoga je nemoguće dati jasna i jednoznačna pravila koja se mogu primijeniti na sve slučajeve bilježenja imena.

Imena zabilježena na pismima koja nisu latinična mogu se dakle u hrvatskome jeziku pisati prema uobičajenom izgovoru u hrvatskome ili prema transliteracijskim pravilima za pojedine jezike i pisma. Pritom treba posebno odvojiti imena pisana ćiriličnim pismima, koja su u hrvatski jezik u većoj mjeri ušla u transkripcijom, izgovornom obliku, i imena pisana ostalim pismima koja se većinom transliteriraju, ali ako su poznata i udomaćena u hrvatskome jeziku, također ih je moguće preuzeti u izgovornom obliku (naprimjer *Konfucije* ili *Confucius*).

Pri transliteraciji u sukob mogu doći dva kataložna načela, interoperabilnost (s drugim transliteracijskim sustavima) ili primjerenost korisniku. Načelo primjerenosti korisniku nadređeno je načelu interoperabilnosti, ali je pitanje što je u ovom slučaju u globaliziranom svijetu našem korisniku primjerenije, imena transliterirana prema shemama prihvaćenim u transliteracijama na engleski (ako se preuzimaju iz Kongresne knjižnice), transliterirana prema shemama u hrvatskim pravopisima ili transkribirana na hrvatski jezik (*Ban, Ki-mun* ili *Ban, Ki-moon, Homeini* ili *Khomeini*).

Kao i u drugim slučajevima, većina svjetskih kataloga oblike imena prilagođava sebi i transliteracijskim shemama koje se koriste u određenim zemljama i prilagođene su njihovim korisnicima.

Pri donošenju odluka o tome hoće li se ime transliterirati (i prema kojoj shemi) ili će se transkribirati treba voditi računa o izvorima podataka za odabir imena te o općoj poznatosti imena u hrvatskom jeziku. Važno je u kakvom se obliku ime osobe najčešće javlja u jedinicama građe na hrvatskom jeziku i u ostalim izvorima podataka na hrvatskom; je li neko ime već uvriježeno ili se javlja prvi put, i to samo u nelatiničnom obliku; može li se pronaći transliterirani oblik imena u relevantnim izvorima podataka poput drugih knjižničnih kataloga ili se javlja samo na jedinici građe. S obzirom na te kriterije, kao usvojeni oblik imena osobe može se odabrati transkribirano ime (hrvatsko ime strane osobe), ime transliterirano i usvojeno u nekoj drugoj bibliografskoj agenciji (npr. Kongresnoj knjižnici) ili transliterirano prema shemama za transliteraciju iz hrvatskih pravopisa koje se oslanjaju na međunarodne transliteracijske norme. Važno je napomenuti da je svakako potrebno napustiti transliteracijske sheme iz PPIAK-a jer su zastarjele.

5.5.1 Ćirilična pisma

Transliteracija i transkripcija imena osoba s različitih nacionalnih ćiriličnih pisama ponešto se razlikuje od drugih nelatiničnih pisama jer ima drukčiju tradiciju u hrvatskome jeziku, što je vidljivo iz posebnih pravopisnih pravila o bilježenju jezika koji se služe ćirilicom.

Prema *Hrvatskom pravopisu*⁶⁴ osobna imena iz jezika koji se služe ćirilicom u hrvatskom se bilježe u uobičajenom izgovoru u hrvatskom jeziku. To potvrđuju svi dostupni izvori podataka, od samih jedinica građe do pouzdanih izvora podataka poput enciklopedija, leksikona, školskih i sveučilišnih udžbenika itd., u kojima se poznata imena bilježe u hrvatskom obliku, kao naprimjer *Dostojevski*, *Fjodor Mihajlovič*⁶⁵ (prema PPIAK-u *Dostoevskij*, *Fëdor Mihajlovič*) ili *Musorgski*, *Modest Petrovič*⁶⁶ (prema PPIAK-u *Musorgskij*, *Modest Petrovič*). Pretraživanjem VIAF-a u slučaju tih dvaju imena vidljivo je da se u većini zemalja slijedi pristup prilagođavanja transliteracijskih shema vlastitim korisnicima; iz rezultata je vidljiva raznolikost, a ne uniformnost rješenja.

Zbog svega se toga preporučuje napuštanje obvezne transliteracije iz PPIAK-a i predlaže da se kao usvojeni oblici imena izvorno pisanih ćirilničnim pismima za sva općepoznata i uvriježena imena odabiru i bilježe imena u uobičajenom izgovoru u hrvatskom jeziku. Imenima iz jezika koji se služe ćirilicom, a koja nisu poznata ni usvojena u svom hrvatskom obliku, pristupa se jednako kao i ostalim pismima koja zahtijevaju transliteraciju. Preporučuje se korištenje transliteracijskih shema iz hrvatskih pravopisa, a ne preuzimanje oblika iz drugih kataloga, jer se usvojeni oblici imena mogu umnogome razlikovati. Naprimjer preuzimanjem ruskog imena **Шарапов, Юрий Павлович** iz Kongresne knjižnice preuzeo bi se oblik *Sharapov, IUriř Pavlovich*, dok isto ime transliterirano prema shemi iz hrvatskog pravopisa ima oblik *Šarapov, Jurij Pavlovič*, što je u ovom slučaju ujedno i transkribirani oblik imena.

U donošenju odluka o tome koji će se oblik imena odabrati kao usvojeni treba voditi računa o tome u kojem se obliku ime osobe najčešće javlja u jedinicama građe i u ostalim izvorima podataka na hrvatskom jeziku te o tome je li neko ime već uvriježeno ili se javlja prvi put, i to samo u ćirilničnom obliku. Za transliteraciju se preporuča korištenje osuvremenjenih transliteracijskih shema iz hrvatskih pravopisa.

6. Zaključak

Promjene u knjižničnoj zajednici do kojih je došlo uslijed razvoja *weba* i potrebe za interoperabilnošću sa sustavima izvan knjižničnih utjecale su na prilagodbu međunarodnih kataložnih načela novom okruženju i razvoj novog knjižničnog referentnog modela, što su temelji i za *Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima*. Promjene se u novom pravilniku odnose i na odredbe o pristupnicama, pa tako i na odredbe o odabiru usvojenih oblika imena osoba.

⁶⁴ Badurina, L.; I. Marković; K. Mićanović. Nav. dj., str. 223–303. Sadrži transliteracijske i transkripcijske sheme za 50 jezika na različitim pismima.

⁶⁵ VIAF. Nav. dj.

⁶⁶ Isto.

Međunarodna kataložna načela temelj su za izradu odredbi o pristupnicama. Načela podržavaju potrebu za različitim oblicima imena i njihov prikaz u obliku, jeziku i pismu koji knjižnica koristi. Knjižnični referentni model koncipiran na temelju odnosa među entitetima omogućuje primjenu tih načela.

U skladu s tim, u novom se pravilniku predlažu odredbe koje će osuvremeniti pristup odabiru usvojenih oblika imena osoba, prije svega prema načelima primjerenosti korisniku i interoperabilnosti, te u predstavljanju primijeniti nove odredbe.

Novim odredbama s jedne se strane usvojeni oblici imena ujednačavaju u načinu bilježenja s oblicima imena usvojenim u većini svjetskih kataloga, a koji se temelje na prihvaćanju i preuzimanju općenito poznatih imena ili imena u oblicima u kojima se autori sami žele predstaviti. U tom se smislu predlaže usvajanje imena u različitim oblicima (skraćeno ime, inicijali) i prihvaćanje višestrukih bibliografskih identiteta. Bilježenjem godina u usvojenom obliku imena osobe kao obveznog obilježja postiže se bolja semantička interoperabilnost i razumijevanje na općoj razini s drugim bazama podataka.

S druge strane, novim odredbama predlaže se uporaba hrvatskih imena stranih osoba, čime se ujednačava pristup načinu odabira imena s drugim knjižnicama i međunarodnim kataložnim načelima, ali i s ostalim izvorima podataka na hrvatskom jeziku. Hrvatski oblici imena za starogrčka i latinska imena, svjetovne i duhovne uglednike, povijesne osobe i slično, kao i imena transkribirana s ćiriličnih i drugih pisama koja su zbog opće poznatosti zabilježena u hrvatskim oblicima, nalaze svoje mjesto u *web*-okruženju i postaju dio globalnog kataložnog pristupa oblikovanju i odabiru oblika imena, gdje svaka zemlja ili jezik odabire oblik koji najviše odgovara njegovim korisnicima, a zajedno čine mrežu podataka o istoj osobi stavljenoj u međusobne odnose sa svim ostalim oblicima imena iste osobe, kako u knjižničnoj zajednici tako i izvan nje.

LITERATURA

- Badurina, L. ; I. Marković; K. Mićanović. Hrvatski pravopis. Zagreb: Matica hrvatska, 2007.
- Getliher, D.; A. Knežević-Cerovski, A. Međunarodni standardni broj imena (ISNI) u kontekstu normativnog nadzora. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 57, 1/3(2014), 38-50. Dostupno i na: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/111/106> [citirano: 2017-11-20].
- Horvat, A. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka: Naklada Benja, 1995.
- Hrvatska enciklopedija [citirano: 2018-03-20]. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/>.

- Hrvatski pravopis [citirano: 2018-03-22]. Dostupno na: <http://pravopis.hr/>.
- Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima / prevela Mirna Willer. 2009. [citirano: 2018-03-22]. Dostupno na: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf.
- Names of persons [citirano: 2018-03-21]. Dostupno na: <https://www.ifla.org/node/4953>.
- Polanski, D.; N. Mrzljak. Bibliografski identiteti pojedinaca nastali uporabom više imena: heteronimi, egzonomi (ksenonimi), endonimi (autonimi). // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 1/2(2016), 208-232. Dostupno i na: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/23> [citirano: 2018-03-20].
- Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima [citirano: 2018-03-26]. Dostupno na: <http://nkp.nsk.hr/>.
- Proleksis enciklopedija online [citirano: 2018-03-20]. Dostupno na: <http://proleksis.lzmk.hr/20292/>.
- RDA: resource description & acces [citirano: 2018-03-20]. Dostupno na: <http://www.rdatoolkit.org/>.
- Riva, P. ; P. Le Bœuf; M. Žumer. IFLA library reference model: a conceptual model for bibliographic information. 2017. [citirano: 2018-03-20]. Dostupno na: <https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifla-lrm-august-2017.pdf>.
- Statement of international cataloguing principles / by IFLA Cataloguing Section and IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code. 2016 ed. with minor revisions, 2017. [citirano: 2018-03-15]. Dostupno na: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2016-en.pdf.
- Verona, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1983-1986. Dio 1: Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. 1986.
- VIAF [citirano: 2018-03-24]. Dostupno na: <http://viaf.org/>.
- Vukadin, A. Novi pravilnik za katalogizaciju u kontekstu međunarodnih načela i standarda. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 1/2(2006), 50-71. Dostupno i na: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/16> [citirano: 2018-03-21].
- Willer, M. ; M. Tomić. Kataložna pravila i praksa u zemljama jugoistočne Europe. // Organizacija znanja 14, 4 (2009) [citirano: 2017-11-25]. Dostupno na: http://home.izum.si/cobiss/OZ/2009_4/Html/clanek_07.html.